ИЗБОРНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На основу Одлуке Изборног већа Филолошког факултета Универзитета у Београду бр. 1996/1 од 16. 7. 2014, а у складу са чланом 65 Закона о високом образовању Републике Србије и чланом 116 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду, изабрани смо у комисију за избор у звање доцента за ужу научну област Српски језик, предмет Историја српског језика (објављен у листу *Послови* бр. 585, од 3. септембра 2014).

Након објављивања конкурса и упознавања са конкурсним материјалом (допис бр. 2167/2014), Комисија има част да Већу Филолошког факултета саопшти следећи

ИЗВЕШТАЈ

На конкурс за доцента на предмету Историја српског језика јавио се др Виктор Савић, научни сарадник Института за српски језик САНУ. Кандидат је приложио све податке предвиђене конкурсним захтевима.

1. Биографски подаци

Виктор Савић је рођен 2. децембра 1977. године у Ваљеву. Основну и средњу школу је завршио у Ваљеву (Ваљевску гимназију завршио као вуковац и носилац специјалних награда за српски језик, историју и ликовну културу). Дипломирао је на студијској групи Српски језик и књижевност 2002. године на Филолошком факултету у Београду (просечна оцена 9,83; просечна оцена из предмета уже струке 10,00). У току школовања био је носилац више стипендија: 1) од 1995/1996. године, као ученик IV разреда Ваљевске гимназије добио је стипендију Министарства просвете Републике Србије (за развој научног подмлатка), која се наставља и током студија на Филолошком факултету у Београду; б) међу 1000 најбољих студената у Србији (из свих области) 2000. године добио је прву стипендију Владе Краљевине Норвешке; в) школске 2002/2003. године добио је стипендију Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, намењену младим научним талентима. Редовно одслужио војни рок и завршио Школу резервних официра у Панчеву 2004/2005. године.

Магистарске последипломске студије на смеру Наука о језику је окончао 2006. године (с просечном оценом 10,00), и магистарски рад под насловом „Лексичке особине Типика архиепископа Никодима из 1318–1319. године" одбранио 11. јуна 2008. године, пред комисијом у саставу: проф. др Бранкица Чигоја (ментор), проф. др Гордана Јовановић, проф. др Јасмина Грковић-Мејџор и проф. др Ђорђе Трифуновић. Докторску дисертацију под насловом „Богослужбена лексика у српским типицима од XII до XIV века" одбранио је 27. децембра 2013. године на Филозофском факултету у Новом Саду, пред комисијом у саставу: проф. др Јасмина Грковић-Мејџор, дописни члан САНУ (ментор), проф. др Томислав Јовановић и проф. др Наташа Драгин.

2. Професионално искуство

Виктор Савић је школске 1997/1998. радио као студент-сарадник на семинару лингвистике у Истраживачкој станици Петница код Ваљева. Предавао је у Ваљевској гимназији школске 2002/2003. године (српски језик и књижевност).

Као истраживач-стипендиста Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије (од 1. априла 2003) запослио се на Институту за српски језик САНУ (Старословенистички одсек), 10. октобра 2003. године. Актуелни назив пројекта је: *Обрада старог српског писаног наслеђа и израда Речника црквенословенског језика српске редакције* (178030). У звање истраживача-сарадника унапређен 3. септембра 2008. године.

Од 2001. године ради у летњој школи српског језика за странце у Ваљеву. Од 2008. године држи специјални курс из историје српског језика страним студентима у истој школи.

3. Научни рад

Старословенистиком и старим рукописима Виктор Савић се бави од треће године студија, као полазник Старословенистичког семинара на Филолошком факултету у Београду, који је водио проф. др Ђорђе Трифуновић. Досадашња научна интересовања др Виктора Савића кретала су се у области историје српског језика (историјске лексикографије и лексикологије), старословенистике, историје писма и археографије.

3.1. Пројекти

У оквиру пројекта *Обрада старог српског писаног наслеђа и израда Речника црквенословенског језика српске редакције* (бр. 178030) радио је на сређивању и припремању обимне грађе за *Српскословенски речник јеванђеља*, за који је и саставио Огледну свеску (2007). Годинама прикупља грађу за *Речник црквенословенског језика српске редакције* из разноврсних српских средњовековних извора различитог обима, издатих и у рукопису (Матичин апостол, Хиландарски типик, Синајски српски псалтир, Београдски паримејник, Типик архиепископа Никодима, Јустинијанов закон, манастирске даровнице, селективно Душанов законик итд.). Значајан део ове грађе уступљен је за израду *Упоредног индекса редакцијских речника* (*Srovnávací index k slovníkům zpracovávaným v rámci Komise pro církevněslovanské slovníky,* hl. red. Z. Ribarova).

Од 2003. године, заједно са Зораном Костићем, сарађује са Задужбином манастира Хиландара на пројекту израде два сложена електронска ћириличка писма: *Хиландарски устав* и *Монах*, чија је употреба раширена у нашој средини. Резултати овога рада успешно су представљени у Софији (2005) и Прагу (2006), што је довело до одржавања међународног научног скупа у САНУ: *Стандардизација старословенског ћириличког писма и његова регистрација у Уникоду* (2007).

Од 2004. сарађује с Одбором за изворе српског права САНУ на припреми капиталног издања Душановог законика (IV том), за чије потребе је рашчитао већи број рукописа овога извора, али и радио у различитим рукописним збиркама.

Од 2008. године сарађује са Центром за очување наслеђа Косова и Метохије – Mnemosyne и Музејом у Приштини, где је, заједно с проф. Ђорђем Трифуновићем, радио на издавању Светостефанске хрисовуље краља Милутина (2011).

Од 2008. до 2013. године учествовао је на међународном пројекту Института за књижевност БАН и Института за српски језик САНУ *South Slavic Manuscripts in Electronic Form and Standardization of Relevant Terminology*.

Од 2009. године учествује у интердисциплинарном тиму који ради на обради извора и припремању издања свих српских повеља манастира Хиландара. Пројекат се одвија кроз сарадњу Задужбине манастира Хиландара и Хиландарског одбора САНУ.

Од 2010. ангажован је на пројекту *Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије и израда мултимедијалног интернет портала Појмовник српске културе* (III 47016), који се одвија у сарадњи Етнографског института САНУ, Института за српски језик САНУ и Факултета техничких наука из Косовске Митровице.

3.2. Чланство у научним телима

1) Члан Комисије за црквенословенске речнике при Међународном комитету слависта (од 2011); заседања Комисије: 7–13. јун 2007, Москва, Институт русского языка РАН им. В. В. Виноградова; 21–23. октобар 2011, Љубљана; 27. септембар 2012, Праг, Slovanský ústav Akademie věd České republiky.

2) Члан (секретар) Старословенског одбора САНУ (од 2011).

3) Члан-сарадник Матице српске (од 2008).

3.3. Рад на терену и у рукописним збиркама

1) Сакупљање ономастичке грађе у Остружњу (Ваљевска Подгорина, 2001).

2) Археографски рад на средњовековним рукописима у београдским збиркама (НБС, САНУ, ПБ, МСПЦ од 2000), у Хиландару (2005), у Новом Саду (МС од 2006) у Прагу (НБ, 2006), у Софији (БАН, 2008, ЦИАМ, 2010), у Цавтату (Архив Валтазара Богишића, 2011), у Загребу (ХАЗУ, 2011).

3.4. Научни скупови

1. International Workshop and Conference Azbuky.Net, 24–27 October 2005, Sofia, Bulgaria.

2. Církevněslovanská lexikografie 2006, Praha 26–27. 10. 2006, Chech Republic.

3. Стандардизација старословенског ћириличког писма и његова регистрација у Уникоду, 15–17. октобар 2007. године, Београд, САНУ.

4. Slovo: Towards a Digital Library of South Slavic Manuscripts, 21–26 February 2008, Sofia, Bulgaria.

5. Средњовековно право Срба у огледалу историјских извора, 19–21. март 2009, Београд, САНУ.

6. Ђурђеви ступови у црквеном животу и историји. У сусрет осамстогодишњици Будимљанске епархије, 15–17. октобра 2010, Беране.

7. Српско језичко насљеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас, 20–23. април 2012. године, Херцег Нови, Матица српска – друштво чланова у Црној Гори.

8. Осам векова манастира Милешеве, 6–8. септембар 2012, Милешева, Епархија милешевска.

9. Překladová technika z řečtiny a latiny do staroslověnštiny a církevní slovanštiny, 24–25. септембар 2012, Праг, Slovanský ústav Akademie věd České republiky.

10. Славянский мир: общность и многообразие. К 1150-летию славянской письменности, међународни научни скуп поводом 1150. годишњице словенске писмености, 20–21. маја 2013, Москва, Российская академия наук, Институт славяноведения, Институт русского языка РАН им. В. В. Виноградова.

11. Свети цар Константин и хришћанство, међународни научни скуп поводом 1700. годишњице Миланског едикта, 31. мај – 2. јун 2013, Ниш, Центар за црквене студије – Institute for Orthodox Christian Studies of Cambridge University, Center for Slavo-Byzantine Studies "Ivan Dujčev", Sofia, Institute for National and Religious Studies, Thessaloniki, Одељење за историју Филозофског факултета у Београду, Филозофски факултет у Нишу.

12. Живе традиције српског књижевног језика (Доситеј Обрадовић – Вук Караџић), 8. септембар 2014, Београд, Задужбина „Доситеј Обрадовић“, Вукова задужбина)

13. Културно-историјски комплекс Доњи Детлак, 12–13. септембар 2014, Бања Лука – Дервента, Академија наука и умјетности Републике Српске, Републички завод за заштиту и културно-историјско и природно насљеђе Републике Српске, Општина Дервента.

4. Библиографија

Др Виктор Савић поднео је списак радова објављених у периоду од 2002. до 2013. године (42 библиографске јединице, укључујући магистарску тезу и докторску дисертацију).

[1] [Zoran Kostić], Viktor Savić, “Hilandarski Ustav. System for Computer Processing and Publishing of Old Slavic Language Sources“, *Computer Applications in Slavic Studies, Proceedings of Azbuky.Net*, Editors: Anisava Miltenova, Dilyana Radoslavova, Ekaterina Pancheva, Compiler: Anisava Miltenova, Bulgarian Academy of Scienses, Institute of Literature, “Boyan Penev” Publishing Center, Sofia 2006, p. 269–283. [ISBN-10:954-8712-41-5; ISBN-13:978-954-8712-41-5]

[2] Viktor Savić, [Zoran Kostić], “Monah. The Monah Typeface and Its Supplements”, *Computer Applications in Slavic Studies, Proceedings of Azbuky.Net*, Editors: Anisava Miltenova, Dilyana Radoslavova, Ekaterina Pancheva, Compiler: Anisava Miltenova, Bulgarian Academy of Scienses, Institute of Literature, “Boyan Penev” Publishing Center, Sofia 2006, p. 285–294. [ISBN-10:954-8712-41-5; ISBN-13:978-954-8712-41-5]

[3] Виктор Савић, „Садржај старе ћирилице и њено преношење у штампарски и електронски слог”, *Стандардизација старословенског ћириличког писма и његова регистрација у Уникоду*, Научни скупови САНУ, књига CXXV, Одељење језика и књижевности, књига 20, уредници: Гордана Јовановић, Јасмина Грковић-Мејџор, Зоран Костић, Виктор Савић, Београд 2009, 147–178. [УДК 003.349.1/.2(091); 811.163.1’35(091)]

[4] [Гордана Јовановић], Виктор Савић, „Старословенски јеванђељски речник српске редакције (корпус и методологија обраде одредница)”, *Církevněslovanská lexikografie 2006*, sestavil Václav Čermák, editoři Emilie Bláhová, Eva Šlaufová, Václav Čermák, Slovanský ústav AV ČR, v. v. i. – Euroslavica, Praha 2007, 36–44. [ISBN: 978-80-86420-29-5 (Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.); ISBN 978-80-85493-80-8]

[5] [Гордана Јовановић], Виктор Савић, „Досадашња пракса у издавању средњовековних српских ћириличких правних споменика (како побољшати садашње издавачке поступке)”, *Средњовековно право Срба у огледалу историјских извора*, Научни скупови САНУ, Одељење друштвених наука САНУ, Извори српског права, XVI, уредници академик Сима Ћирковић, дописни члан Коста Чавошки, Београд 2009, стр. 87–114. [ISBN 978-86-7025-498-5; УДК: 091 = 163.41:003.349]

[6] Виктор Савић, „Изворник и копија Светостефанске хрисовуље Јозефа Коржењовског”, *Повеља краља Милутина манастиру Бањска. Светостефанска хрисовуља. Књига друга. Пратеће студије*, Београд: Музеј у Приштини – Центар за очување наслеђа Косова и Метохије Mnemosyne – Службени гласник, 2011, 168–172. [091=163.41"13" / ISBN 978-86-84431-08-2 / ISBN 978-86-519-0840-1]

[7] Виктор Савић, „Издање Светостефанске хрисовуље Ватрослава Јагића и Љубомира Ковачевића”, *Повеља краља Милутина манастиру Бањска. Светостефанска хрисовуља. Књига друга. Пратеће студије*, Београд: Музеј у Приштини – Центар за очување наслеђа Косова и Метохије Mnemosyne – Службени гласник, 2011, 173–178. [091=163.41"13" / ISBN 978-86-84431-08-2 / ISBN 978-86-519-0840-1]

[8] Виктор Савић, „Рани старословенски језик и српска редакцијска писменост. Нарочито с освртом на ć и đ”, *Ђурђеви ступови и Будимљанска епархија*, зборник радова, Беране – Београд: Епископија будимљанско-никшићка, Институт за историју уметности, Полимски музеј, Институт за теолошка истраживања, 2011, 155–169. [ISBN 978-86-86563-95-8; УДК 811.163.1]

[9] Виктор Савић, „Записи штампара свештеномонаха Макарија. Језик, писмо и правопис”, *Српско језичко насљеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас*, Никшић: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Матица српска у Новом Саду, 2012, 159–179. [УДК 091:811.163.4 / ISBN 978-9940-580-09-4]

[10] Виктор Савић, „Имена Константинова града у српским средњовековним ћириличким изворима”, *Свети цар Константин и хришћанство*, том II, Ниш 2013, 305–322. [УДК 091=163.41 / 811.163.41 / ISBN 978-86-84105-39-6]

[11] [Зоран Костић], Виктор Савић, „Преглед карактера за регистровање у Уникоду / Обзор символов для регистрации в Юникоде / Overview of characters for registration in Unicode”, *Стандардизација старословенског ћириличког писма и његова регистрација у Уникоду*, Научни скупови САНУ, књига CXXV, Одељење језика и књижевности, књига 20, уредници: Гордана Јовановић, Јасмина Грковић-Мејџор, Зоран Костић, Виктор Савић, Београд 2009, 19–38. [ISBN 978-86-7025-494-7]

[12] [Гордана Јовановић, Радмила Ковачевић], Виктор Савић, Приређивање монографије водећег међународног значаја: Степанъ Михайловичъ Кульбакинъ, *Славянская палеографія*, Институт за српски језик САНУ [капитални издавачки подухват финансиран од стране Секретаријата за културу града Београда], Београд 2008, 170 + 076 стр. [ISBN 978-86-82873-18-1]

[13] [Хајнц Миклас, Виктор А. Баранов, Зоран Костић], Виктор Савић, Састављање монографске публикације међународног значаја: *Стандард старословенског ћириличког писма* / *Стандарт старославянского кириллического письма* / *Standard of the Old Slavonic cyrillic script*, Манастир Хиландар, Београд 2008, 24 стр. [ISBN 978-86-84747-30-5]

[14] [Гордана Јовановић, Јасмина Грковић-Мејџор, Зоран Костић], Виктор Савић, Уређивање међународног зборника: „Стандардизација старословенског ћириличког писма и његова регистрација у Уникоду”, Научни скупови САНУ, књига CXXV, Одељење језика и књижевности, књига 20, Београд 2009, 243 стр. [ISBN 978-86-7025-494-7]

[15] Виктор Савић, „Издавање средњовековних српских ћирилских споменика и савремена електронска стара ћирилица”, *Јужнословенски филолог*, LXII, Београд, 2006, 291–324. [ISSN 0350–185x UDK 808; УДК 091=163.41:003.349]:004.223]

[16] Виктор Савић, „Хиландарски устав и монах. Електронска писма за издавање средњовековних српских ћирилских споменика”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, LV/2, Нови Сад 2007, 243–263. [YU ISSN 0543-1220; UDC 004.223.3:003.349.1; 091 = 163.1„13“]

[17] Виктор Савић, „Свемогући и(ли) сведржитељ у српскословенском језику”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, LVIII/1, Нови Сад, 2010, 7–31. [UDC 811.163.1'373.46 / ISSN-0352-5724]

[18] Виктор Савић, „Код Срба редак рукопис Старога завета. Крушедолска Библија”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, LVIII/3, Нови Сад 2010, 467–495. [UDC 27-243.35 / 811.163.1'374 / ISSN 0543-1220]

[19] Виктор Савић, „Крушедолска Библија као извор старе лексике”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LIII/1, Нови Сад 2010, 93–121. [UDC 811.163.1'373.46 / ISSN-0352-5724]

[20] Виктор Савић, „Нова историја српскога књижевног језика. Александар Милановић, Кратка историја српског књижевног језика, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 2004, 142 стр.”, *Српски језик*, X/1–2, Београд 2005, 849–856. [ISSN 0354-9259 = Српски језик]

[21] Виктор Савић, „Řecko-staroslověnský index. Idex verborum graeco-palaeoslovenicus, tom. I, fasc. 1–4, Praha: Akademie věd České Republiky, Slovanský ústav AV ČR, 2008–2010, 264 стр.“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LIV/2, Нови Сад 2011, 296–302. [UDC 811.16/.17(437)]

[22] Viktor Savić, “Standardization of the Old Church Slavonic Cyrillic Script and Its Registration in Unicode”, *Slovo: Towards a Digital Library of South Slavic Manuscripts*, Proceedings of the international conference, 21–26 February 2008, Sofia, Bulgaria, Edited by Heinz Miklas and Anissava Miltenova, Bulgarian Academy of Sciences, Institute of literature, “Boyan Penev” Publishing Center, Sofia 2008, p. 288. [ISBN 978-954-8712-47-7]

[23] Виктор Савић, „Западносрпски одломак из Мокропољског четворојеванђеља”, *Славянский мир: общность и многообразие. К 1150-летию славянской письменности*, 20–21 мая 2013 г., международная научная конференция, Тезисы, ответственный редактор К. В. Никифоров, Москва 2013, 52–54. [ISBN 5 7576-0277-5 / 978-5 7576 0277-6]

[24] Виктор Савић, *Месецослов Јерусалимскога типика. Рукопис Архива САНУ*, Центар за црквене студије, Ниш – Манастир Сопоћани, рецензент Ђорђе Трифуновић, 2003, 122 стр. + XII [ISSBN 86-84105-00-1]

[25] Виктор Савић, *Српскословенски речник јеванђеља. Огледна свеска*, Библиотека Јужнословенског филолога, н. с., књ. 23, уредник серије Милка Ивић, уредник Огледне свеске Гордана Јовановић, Београд 2007, XLVII + 136 стр. [ISSN 0350-185X; ISBN 978-86-82873-14-3]

[26] [Гордана Јовановић], Виктор Савић, „Пројекат »Обрада старих српских писаних споменика и израда Речника црквенословенског језика српске редакције и Српскословенског јеванђељског речника«”, *Шездесет година Института за српски језик САНУ*, зборник радова I, главни уредник: Срето Танасић, Београд, 2007, 171–177 [ISBN 978-86-82873-15-0, p. (171–177); УДК 811.163.1’374=163.41(049.32)]

[27] Виктор Савић, „Азбука”, „Писмо”, „Ћирилица”, *Појмовник српске културе*, Етнографски институт САНУ, Институт за српски језик САНУ, Факултет техничких наука Косовска Митровица, 2013. [www.pojmovnik.rs] [ISSN 2334-9808 / 811.163.41’373]

[28] Виктор Савић, „Именик светих и празника”, *Типик архиепископа Никодима*, књига друга, српскословенски текст разрешио Лазар Мирковић, приредио Ђорђе Трифуновић, Чигоја штампа [капитални издавачки подухват финансиран од стране Секретаријата за културу града Београда], уредник Жарко Чигоја, Београд 2007, 01–039. [ISBN 978-86-7558-481-0]

[29] [Ђорђе Трифуновић], Виктор Савић, Приређивање монографије: *Љубомир Стојановић о Мирослављевом јеванђељу*, приредио Н. Родић, ЛИО, Горњи Милановац, 2004, 206 стр. [Ђорђе Трифуновић и Виктор Савић, О овоме издању, стр. 205–206] [ISBN 86-83697-28-2]

[30] [Јелица Стојановић], Виктор Савић, Уређивање монографске публикације: *Иловички препис Номоканона или Законоправила светога Саве (1262–2012). Спомен-свеска*, приредио Ђорђе Трифуновић, Посебна издања, књига 3, Никшић: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2013. [ISBN 978-9940-580-22-3]

[31] Виктор Савић, „Служабник из времена Српског царства. Надредни знаци у рукопису Народне библиотеке Србије Рс 694”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* 2001, LXVII/1–4, Београд 2002, 87–97. [УДК 091.886.1”13”]

[32] Виктор Савић, „Удвајање н у једнога писара Ковинскога типика с освртом на савремено стање”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, LXX/1–4, 2004, Београд 2005, 155–170. [811.163.41(091):271.2-742”13”]

[33] Виктор Савић, „Надредни знаци као средство за разликовање писарâ у српскословенским споменицима (на примеру Ковинскога типика)”, *Зборник Матице српске за славистику* 70, Нови Сад 2006, 157–182. [YU ISSN 0352-5007; UDC 091 = 163.1„13“]

[34] Виктор Савић, „О једној замени јера са аз у Вуканову јеванђељу”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, LXXII/1–4, Београд 2007, 75–82. [УДК 82+81+94+39(05); УДК 091 (497.11):811.163.41’34]

[35] Виктор Савић, „Грчке речи у Типику архиепископа Никодима из 1318–1319. године”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, LXXIV/1–4, Београд 2009, стр. 145–178. УДК 811.163.1’373.45 : 811.14; 091 = 163.41”1319”

[36] Виктор Савић, „О називима просторија које посећује литија на Дан изношења Часнога крста (према српскословенским богослужбеним типицима XIV века)”, *Црквене студије*, 7, Ниш 2010, 219–238. [УДК 271.2-282.5"13" / 27.536.5 / ISSN 1820-2446=Црквене студије]

[37] Виктор Савић, „Српскословенска Књига о Рути према рукопису Пчињске Библије”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, LXXVII, Београд 2011, 25–49. [УДК 27–243.2=163.09]

[38] Виктор Савић, „Записи дијака Андреје из времена »господина Србљем деспота Стефана« и патријарха Никона”, *Археографски прилози*, 33, Београд 2012, 247–261. [УДК: 091=163.1’’1425’’]

[39] Виктор Савић, „Два значајна записа о штампару Макарију”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, LXXVIII, Београд, 2012, стр. 101–112. УДК 929 Макарије, монах

[40] Виктор Савић, „Штокавска вокализација у Хиландарском типику”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, LXXIX, Београд, 2013, стр. 83–88.

[41] Виктор Савић, „Пергаменски уметак у Мокропољском четворојеванђељу. Издање текста”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, LXXIX, Београд, 2013, стр. 89–102.

[42] Виктор Савић, „Запис Стефана Црнојевића на Светостефанској хрисовуљи краља Милутина”, *Октоих*, 1–2, Подгорица, 2011, 31–44. [ISSN 1800-9107; UDK 091=163.41"11"]

[43] Виктор Савић, Одбрањена докторска дисертација: *Богослужбена лексика у српским типицима од XII до XIV века*, 1059 стр., 27. децембра на Филозофском факултету у Новом Саду, комисија: проф. др Јасмина Грковић-Мејџор (ментор), проф. др Томислав Јовановић и проф. др Наташа Драгин.

[44] Виктор Савић, Одбрањен магистарски рад: *Лексичке особине Типика архиепископа Никодима из 1318–1319. године*, 384 стр., 11. јуна 2008. године на Филолошком факултету у Београду, комисија: проф. др Бранкица Чигоја (ментор), проф. др Гордана Јовановић, проф. др Јасмина Грковић-Мејџор, проф. др Ђорђе Трифуновић.

5. Анализа радова који кандидата квалификују за предложено звање

5.1. Научни радови и студије

5.1.1. Стандардизација старословенске ћирилице

У више радова (самосталних и у коаторству) до израде магистарске тезе В. Савић се бави питањем систематизације графичких могућности средњовековне ћирилице (до реформе Петра Великог). С обзиром на јединствену тематику ових радова, представићемо их обједињено:

Hilandarski Ustav. System for Computer Processing and Publishing of Old Slavic Language Sources [1]; *Monah. The Monah Typeface and Its Supplements* [2]; *Садржај старе ћирилице и њено преношење у штампарски и електронски слог* [3]; *Преглед карактера за регистровање у Уникоду / Обзор символов для регистрации в Юникоде / Overview of characters for registration in Unicode* [11]; *Стандард старословенског ћириличког писма / Стандарт старославянского кириллического письма / Standard of the Old Slavonic cyrillic script* [13]; *Издавање средњовековних српских ћирилских споменика и савремена електронска стара ћирилица* [15]; *Хиландарски устав и монах. Електронска писма за издавање средњовековних српских ћирилских споменика* [16]; *Standardization of the Old Church Slavonic Cyrillic Script and Its Registration in Unicode* [22].

В. Савић се упустио у истраживање значајног броја средњовековних споменика (рукописних и штампаних до XVII века), непосредним радом у рукописним збиркама и посредно преко доступних фотографија, палеографских албума и одговарајућих студија. У основи овога посла лежи схватање да едиционој пракси и ширем

лексикографском захвату претходи свеобухватно сагледавање изражајних могућности писма којим се преносе састави предвиђени за лексикографску и другу језичку обраду. Овакав подухват развијао се кроз дијалог с првим и свим значајнијим издавачима српских средњовековних текстова, који су се између себе више или мање разликовали у конкретном приступу (Ђ. Даничић, Љ. Стојановић, С. Новаковић, В. Јагић, В. Ћоровић, Ђ. Сп. Радојичић, Д. Богдановић, Ђ. Трифуновић и др.). У сарадњи с типографом З. Костићем изабран је модел електронског ћириличког писма – Четворојеванђеље патријарха Саве (1354–1375), једна од естетски најрепрезентативнијих српских књига XIV века (Хиландар, бр. 13). На основу тога рукописа урађен је сложени фонт Хиландарски устав, који је за четири године прошао кроз неколико развојних фаза. С упоришћем у далековидим замислима С. Новаковића да се изради писмо које би задржало старе облике, али се од модерне ћирилице не би разликовало „дебљином", као што је (изузев у графичкој морфологији) случај у едиционој пракси старих латинских и грчких извора, на подлози првог писма израђен је Монах, по типу „нормал", предвиђен за обична научна издања и радове ([1], [2], [15], [16]). Шира заинтересованост научне јавности и интензивни контакти аутора̂ ових писама с колегама у земљи и иностранству довели су до организовања међународног научног скупа *Стандардизација старословенског ћириличког писма и његова регистрација у Уникоду*, одржаног у САНУ 2007. године, у јубиларној, 60. години постојања Института за српски језик САНУ (као део програма за обележавање јубилеја). Скупу је претходила припрема материјала на основу кога је било предвиђено да се на округлом столу дође до стандарда. У прегледу [11] је приказан стари ћирилички графијски инвентар који је типографски уобличен и палеографски разврстан као припремни материјал за одржавање међународног научног скупа посвећеног питањима стандардизовања старословенског ћириличког електронског писма (2007). Прегледом је обухваћено српско и шире словенско писано наслеђе: старословенска курентна слова (76) и глифови (234), старословенска верзална слова (72) и глифови (121), старословенска надметнута слова за курентна / верзална слова у положају између два слова / изнад слова (офсет улево) без титле / са титлом (по 65), и глифови (по 34), дијакритички знаци (39) и титле (13), курентне лигатуре (85) и глифови (7), верзалне лигатуре (111) и глифови (26), цифре (63) и глифови (30), симболи (64) за курентна слова, симболи (79) за верзална слова. Одмах након одржавања скупа неколицина аутора (Србија, Аустрија, Русија), уз консултације са ширим кругом заинтересованих истраживача, претежно учесника округлог стола, саставила је коначан *Стандард старословенског ћириличког електронског писма* ([13]). У Стандарду су слова и сви други карактери издељени у две основне серије: основне и функционалне јединице, праћене, ако за то има и одговарајућих потврда, морфолошким варијацијама („глифовима"). Слова се предвиђају у четири серије: тзв. 1) „велика" и 2) „мала" (аналогно нововековном штампарству), а затим 3) надметнута и 4) надметнута с титлом. Поред слова (101) предвиђени су и дијакритички знаци (51), интерпункцијски и други самостални знаци (26), комбинаторички знаци за бројеве (7), бројеви (110) и у додатку лигатуре (111). Актуелна питања везана за стандардизацију старословенске ћирилице В. Савић излаже у реферату у оквиру међународног научног скупа *Slovo: Towards a Digital Library of South Slavic Manuscripts* ([22]). Следеће године штампа се зборник радова посвећених питању стандардизације старословенске ћирилице, где В. Савић учествује као уредник ([14]) и приложник једног рада ([3]). У своме програмском чланку В. Савић креће од најраније засведочене ћирилице („протоћирилице"), посматрајући је у вези с глагољицом. Потом прати судбину графичких јединица које суштински одликују старословенску ћирилицу у целини и у појединим њеним националним изводима. Поред основних 38 графема бави се питањем постојања и десетина других слова и

знакова. Преглед се креће у оквирима од X, XI до XVIII века за рукописно и рано штампано наслеђе (пергамент и хартија, натписи на другој подлози). Као најрелевантније издваја се стање у уставној писмености, која свој врхунац достиже у XIV веку, али се разматра и тзв. „полууставна" и брзописна ћирилица.

5.1.2. Српска средњовековна писменост

Старословенски јеванђељски речник српске редакције (корпус и методологија обраде одредница) [4]

У овоме програмском чланку уобличава се концепција будућег речника одабраних српскословенских јеванђеља. На првом месту приказује се корпус који сачињавају репрезентативни представници овога жанра, почев од рукописног Мирослављевог јеванђелистара (око 1185) до штампаног Рујанског четворојеванђеља (1537). Овакав жанровски избор, у сравњењу српских са старословенским канонским изворима, омогућује да се најпрецизније одреди лик српске редакције у односу на њено полазиште (а у коначном и у односу на друге националне редакције). Затим се представља начин обраде појединачних одредница, уз задржавање на сваком сегменту идеализоване структуре (заглавље, сажетак и главни део чланка). У прилогу се даје и пример пуне одреднице (альфеовь).

Досадашња пракса у издавању средњовековних српских ћириличких правних споменика (како побољшати садашње издавачке поступке) [5]

У излагању се прати основни филолошки ниво проблема: како доносити сам текст, тј. како пројектовати текст са изворника у издање, уз указивање на неуједначеност која је владала у издавачком поступку. Прегледом су обухваћени, као правни извори, општији споменици грађанског и црквеног права и мања појединачна црквена и грађанска правна акта и повеље. По мишљењу аутора, када је реч о старим, уникатним текстовима, најсврсисходније је бавити се збирним појмом и термином – „текстом рукописа", тј. „рукописним текстом", а не само једним или другим. Филолошки, то се испољава кроз два поступка: кроз репродукцију (потпуну или делимичну) и рашчитавање (обележено или необележено). Добро издање треба да буде рационално (не садржи вишак информација), функционално (доноси само оно што има јасну сврху) и тачно (не мења оригинал јер свака појединачна измена може довести до несагледивих погрешака у анализама које се заснивају на издању). Интерпункцију не треба мењати и све издавачке интервенције (нпр. рашчитавање скраћеница и тумачење нејасних места) морају бити обележене. У раду се дају филолошке препоруке за издавање старих ћириличких рукописних текстова: 1) старословенски слог, оригинална графија; 2) раздвајање речи у складу са решењима из солидних речника (нпр. SJS); 3) задржавање титле у бројевима, као и распореда околних тачака или запета; 4) испуштање надредних знакова уколико их приређивач не познаје довољно; 5) преношење редно-надредног 'пајерка'; 6) спуштање надредних слова у ред тамо где им је место, уз необавезну употребу двеју усправних црта | |; 7) рашчитавање скраћеница уз обавезно обележавање интервенција приређивача: а) угласте заграде за натписана слова без титле [ ]; б) обле заграде за постојање титле ( ); в) стреласте заграде за необележено скраћивање < >; 8) витичасте заграде за реконструкцију оштећених места { }; 9) развезивање лигатура уз необавезну употребу лука испод раздвојених сегмената / ◡ /; 10) задржавање лигатура 'шта' и 'ук'; 11) условно бележење обичних слова из реда као тзв. курентних; 12) условно бележење иницијала, високих и насловних слова као тзв. верзалних; 13) преношење киноварних слова масним слогом (тзв. 'болдом'); 14) задржавање оригиналне интерпункције.

Изворник и копија Светостефанске хрисовуље Јозефа Коржењовског [6]

Светостефанска хрисовуља (1313–1318) сачувана је данас у оригиналу, повезана у књижну целину (Topkapy sarayi müzesi, Gayri islami kitapliği, no. 70) и у препису Јозефа Ко(р)жењовског, који је израђен за потребе СКА (Архив САНУ бр. 495). У раду је сравњено свих 180 страна прецртаног примерка који је начинио Јозеф Ко(р)жењовски – са снимцима оригинала. Пољски филолог је, наиме, начинио дупликат оригинала у самој Султанској ризници у Ески-Сарају (Истамбул), отискујући „пером на провидној хартији црту по црту". Установљено је да је Ј. Ко(р)жењовски преносио слово за слово, знак за знак, ред за ред.

Издање Светостефанске хрисовуље Ватрослава Јагића и Љубомира Ковачевића [7]

У прилогу је детаљно сравњено Јагићево издање (Беч 1890) Светостефанске хрисовуље са преписом из Архива САНУ (бр. 495). Ватрославу Јагићу је намера била да својим издањем Светостефанске хрисовуље у свему замени оригинал, будући да га је, по његовим речима, верно одсликавало: „Ово ће издање у напредак служити као матица за свако друго, јер може за свакога и у свачем замијенити оригинал". Исте су намере биле и Јозефа Ко(р)жењовског. Разлике између Јагићева издања и преписа из АСАНУ налазе се, пре свега, у надредним знацима. Јагићево и Ковачевићево издање (Београд 1890) међусобно се типолошки разликују. Док Јагић задржава скраћено писање оригинала са надредним знацима, само уз раздвајање речи, дотле Ковачевић рашчитава скраћенице (без обележавања). У том смислу цепају се и лигатуре.

Рани старословенски језик и српска редакцијска писменост. Нарочито с освртом на ć и đ [8].

У раду се говори о раној гласовној вредности старословенских графема щ и й – шт и жд, а затим и о одговарајућим графијско-фонолошким паралелама у различитим словенским срединама. Реконструишу се оквири у којима су могле настати обе српске „редакције": прва са щ и й (→ k [{] и g/:), друга са шт и жд – { и /d. Износи се претпоставка да је првој редакцији матично подручје у околини Сирмијума. Друга редакција је настала прерадом прве у духу источнојужнословенских говора, захваљујући ауторитету најважнијих ученика Константина (Ћирила) и Методија који су у међувремену уобличили источнојужнословенску редакцију, у непосредној српској близини. Језик првобитне српске писмености преживео је, сматра В. Савић, у свом даљем развоју, у виду тзв. „народног језика" српских средњовековних споменика, који се понекад назива и „старим српским језиком", односно „старосрпским језиком".

Записи штампара свештеномонаха Макарија. Језик, писмо и правопис [9]

У раду се прати седам записа свештеномонаха Макарија – предговора и поговора уз старе штампане књиге: три из цетињских инкунабула, један прерађен (у нешто каснијем рукописном четворојеванђељу) и три из влашких штампаних књига. У анализи се пружају одговори на питање о ауторству ових записа. Врло је могуће да су два човека радила на записима из Цетињског октоиха, пре свега на његовом предговору. Поред Макарија, то би могао бити или Ђурађ Црнојевић, који је потписан, или неко из његове канцеларије. На основу анализе акценатских знакова за Макарија се претпоставља да долази из Херцеговине, а да поменута „Црна гора" представља место његовог монашког деловања. Потврђује се теза о истоветности „цетињског" и „влашког" Макарија.

Имена Константинова града у српским средњовековним ћириличким изворима [10]

У раду се прате називи византијског престоног града у српским средњовековним ћириличким изворима – повељама, писмима, законодавним споменицима, историјским

саставима (летописи и хронике), историјским забелешкама (записи и натписи) и изворној хагиографској књижевности. Захваљујући ретким старословенским споменицима који су сачувани до данас, установљено је какво је стање у основним цртама пренето у млађи, српски културни слој. Српска писменост наследила је обе изражајне форме којима је именован византијски престони град. То су Cěsaŕь gradъ и Konstantińь gradъ. Прва форма, вероватно као блискија домаћем уху, живела је као обична, основна. Синтагма задуго није срасла у српској средини, о чему сведочи историјски заступљенији присвојни придев carogradьskь. Именичка сложеница Carigradь, коју, у томе лику, не познаје старословенска грађа, стабилизује се на српском терену поступно, напоредо са ширењем млађе (сажете) форме саŕь која учествује у њеном грађењу. Старији лик cěsaŕь, осим што је раширен у најстаријим непосредно сачуваним српским споменицима, дуго се задржава у српској средини. По изузетку, carigradь у српским споменицима има и апелативну вредност. Промени у основном називу византијске престонице погодује и застаревање посесива на *-jь*, који је својим живим присуством утицао на постојаност синтагматске структуре. То се одражава и на другу форму којој је склонији виши стил изражавања (Konstantińь gradь). Већ у Иловичкој крмчији (1262) забележено је, поред обичног старијег vь Konstantińi gradě, још и ново vь Konstantině gradě (loc. sg.). Придевски атрибут (Konstantińь) тако се замењује именичким атрибутом. Евентуално се у синтагму уводи и млађи придев Konstantinovь, па се тако чувају првобитни структурни односи, али задуго живи и форма по којој се град зове „Konstantinь” (Konstantinь gradь), која је ретко посведочена и као полусложеница, с фиксираним првим делом (Konstantinь-gradь). Директно преузет облик из грчког (Konstantinopoĺь) стран је домаћем уху, па стога долази и до његових деформација.

Свемогући и(ли) сведржитељ у српскословенском језику [17]

У старословенским споменицима постоје особени лексички дублети из хришћанске терминологије, међу којима су **vqsedrq/itel×q** (грч. παντοκράτωρ) и **vqsemogQi** (лат. omnipotens, грч. παντοδύναμος). У српскословенским изворима потврђена су оба, а В. Савић их прати у низу средњовековних извора, нарочито у преписима Откровења Јовановог (поред типика, житија, аренги и санкција повеља итд.), као доказ мешовитог утицаја Истока и Запада на српску средњовековну културу. У обзир су узети и други божији епитети („небески”, „Саваот”), као и однос међу титуларним корелатима αυτοκράτωρ (≠ βασιλεύς) / imperator / **samodrq/qcq** (од времена Стефановог крунисања за краља, 1217), и развој од „свемогућег” до „свесилног” (грч. παντοδύναμος): **vqsemogQi – vqsemo{qnq – vqsevqzmo/qnq – vqsesilqnq.**

Код Срба редак рукопис Старога завета. Крушедолска Библија [18]

В. Савић представљање рукописне Библије из Патријаршијине библиотеке (бр. 48) почиње представљањем старијег словенског наслеђа, као оквира у који се може сместити српска слика. Главнина сачуваних словенских рукописа је тек из XV и XVI века, мада преводилачко употпуњавање старозаветног корпуса сеже до Методија (пре 885). Аутор археографски обрађује наведени рукопис, вршећи његово прецизно датовање на основу анализе водених знакова (1565–1575), а на основу палеографске анализе издваја пет писара с различитим секцијама које се међусобно преплићу. Писарске целине су и у вези с употребом језика (књига је доминантно писана српском редакцијом, али при крају се јављају и крупне партије писане бугарском редакцијом). На овоме се В. Савић детаљно задржава приказујући природу редакцијских разлика, уз запажање да се бугарскословенске деонице морају везати за влашку језичку средину. Рукопис Крушедолске Библије представља један од најозбиљнијих преписивачких подухвата у српској средини свога времена. Ова књига спада у ретке јужнословенске

споменике који су састављени из Осмокњижја и Четири књиге царства и једини је такав зборник који се чува на простору некадашње Југославије. Само овај споменик је заслуживао да буде условно вођен као „Библија” у Богдановићевом Инвентару ћирилских рукописа у Југославији (XI–XVII века). Након анализе садржаја и доношења историјских записа из књиге, следи текстолошка анализа рукописа. Као карактеристичан је узет одломак из књиге Постања (1 Мојс 27.1–17), на основу кога се Крушедолска Библија пореди с Григоровичевим паримејником (XII–XIII век), Београдским паримејником (1/4 XIII века) и Острошком Библијом (1580/1581). Тако се јасно утврђује положај ове књиге међу другим сродним књигама. Текст Крушедолске Библије разликује се од Паримејника и истовремено испољава извесне блискости са целовитијим старозаветним споменицима из каснијег времена. У обзир је узет и однос Крушедолске Библије према Тетравасилиону из Лепавине (бр. 48), насталом стотину година раније. Утврђено је да су им текстови првих двеју књига Царства веома блиски. У закључку се примећује да је бугарска редакција у Крушедолској Библији секундарна, с обзиром на то да је старији текст, чисте српске редакције, посведочен у старијем Тетравасилиону. Изнета је претпоставка да је у Крушедолу крајем XVI века постојала и мања група писара из Влашке који су се, традиционално, служили бугарском редакцијом.

Крушедолска Библија као извор старе лексике [19]

В. Савић у овоме раду наставља своје бављење Крушедолском Библијом, али је овога пута обрађује као лексички извор. Овај споменик је драгоцен за познавање српскословенске лексике, не само као једини споменик овога типа који се чува у Србији, него као један од ретких целовитијих преписа Старога завета у српској редакцији (у себи садржи старозаветних 11 књига). Његовог значаја био је свестан и Франц Миклошич, укључивши га у корпус за свој Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. Лексика је разврстана и објашњена у оквиру разноврсних лексичких скупова: породични односи, органи и делови људског тела, стамбени и духовни објекти, религија, номадски поглед на свет, војевање, материјална култура, биљни и животињски свет итд. Посебно су обрађени дублетност и синонимија, однос између старих и нових лексичких слојева и лексички грецизми. Закључак је да се у овоме обимном рукопису од 720 страна налази читав рудник средњовековне лексике, и да ће он бити незаобилазан извор у будућем српскословенском речнику.

Западносрпски одломак из Мокропољског четворојеванђеља [23]

Излагање са конференције објављено у апстракту. Бави се анализом одломка Мокропољског четворојеванђеља.

Месецослов Јерусалимскога типика. Рукопис Архива САНУ [24]

У Архиву САНУ (бр. 294) чува се Ковински типик (донет из Српског Ковина у Мађарској), настао у другој четвртини XIV века (до 1346). В. Савић овом приликом исцрпно анализира његов пуни месецослов (23а–162а), узимајући у обзир све спомене и успомене светих и непокретних празника по реду црквене године, из стабилног дела календара (1. септембар – 31. август). Карактеристично за овај типик јесте то што у његовом садржају нема српских светитеља (за разлику од Никодимовог, Романовог и Дечанског типика). Детаљно се излажу месецословне разлике међу првим српским типицима из XIV века (поред садржинских, најбројније су разлике на фонетском плану, које су и табеларно представљене). У књизи се издају на српскословенском Сказаније о агрипнијама (30–31), а затим Месецослов Јерусалимскога типика (32–60). Идентификација хеортолошких јединица извршена је, на првом месту, на основу капиталног литургичког приручника из XIX века, насталог у руској дореволуционарној школи – Ив. Косолапов, Месяцеслов Православной Кафолической Церкви, Симбирск,

1880, стр. 531. У наставку се даје речник-индекс светих и празника из обрађеног Ковинског типика, уређен по прецизно изложеним начелима (61–102) и попис служби на које се упућује у Месецослову (103–105). Речником је обухваћено 470 хеортолошких јединица (светих и празника), с 370 различитих имена.

Српскословенски речник јеванђеља. Огледна свеска [25]

Издање Огледне свеске садржи следеће целине: Увод (Корпус јеванђељских текстова, Методологија обраде одредница, Структура пуне одреднице), Извори и њихове скраћенице (Старословенска јеванђеља, Српскословенска изборна јеванђеља и апостол-јеванђеља, Српскословенска четворојеванђеља, Српски апостоли, Остали извори, Савремени преводи на српски језик, Критичка издања на грчком језику, Називи установа и њихове скраћенице), Речници и њихове скраћенице (Огледне свеске), Литература, Скраћенице књига Новога завета, Граматичке и друге скраћенице, Стара словенска ћирилица употребљена у Речнику, Речник, Именици (О коришћењу именика, Именик српско-српскословенски, Именик грчко-српскословенски), Из историје Одсека (Издавачка делатност Одсека), О Огледној свесци (Обрада речи), Резимеа (руски, грчки, француски, енглески). Књига, након одговарајућег увода у коме се читаоци подробно обавештавају о методолошком приступу у лексикографској обради, почиње драгоценим пописом старословенских и српских средњовековних рукописних јеванђеља и других пратећих извора, а затим се даје богат списак литературе. Речник се заснива на грађи из 35 српских јеванђеља (42 с фрагментима из других јеванђеља), која се упоређује са 5 старословенских рукописа и свим познатим преводима Новога завета на савремени српски језик, као и са два критичка издања грчког текста. Грађа је током више деценија прибирана на Старословенистичком одсеку (преко 100000 листића). Структура пуне одреднице је сложена и текстолошки је оријентисана. Састоји се из заглавља (одредница маркирана крупнијим слогом, граматички податак, старословенски еквивалент, старословенска фреквенција, превод на грчки језик, превод на српски језик), сажетка и разраде (адреса, цитат, ознака јеванђеља, разночтенија и ознаке јеванђеља, грчки пример, савремени преводи, блиске потврде, упућивање, потврђеност у другим речницима). Речничком обрадом је обухваћено 385 одредница (116 пуних, 114 полупразних, 155 празних), већином из првог слова азбуке.

Пројекат »Обрада старих српских писаних споменика и израда Речника црквенословенског језика српске редакције и Српскословенског јеванђељског речника« [26]

У раду се даје прегледна историја Старословенистичког одсека Института за српски језик САНУ и његовог пројекта. У Југославији је 1961. г. одлучено да се оснује савезни пројекат *Речник општесловенског (црквенословенског) књижевног језика*, за шта су се на Институту за [тадашњи] српскохрватски језик САНУ стекли услови тек 1969. године. Старославенски институт из Загреба био је носилац укупног посла на савезном нивоу. У Србији је рад започет потпуном ексцерпцијом Мирослављевог јеванђеља, с ослонцем у класичном, Маријином јеванђељу. Обрађено је 25 јеванђеља, а потом се прешло на истоветну обраду 10 српскословенских апостола. Након 2003. године почело се с израдом *Огледне свеске Српскословенског речника јеванђеља*. Потом се даје осврт на издавачку делатност Одсека. Ради свеобухватније обраде старог српског писаног наслеђа, приступило се ширим текстолошким, језичким и археографским истраживањима грађе. Тако су се појавила издања значајних споменика, Матичиног апостола, Мирослављевог јеванђеља и Шишатовачког апостола.

Именик светих и празника [28]

В. Савић у овом прилогу наставља своје бављење месецословом, анализирајући српскословенски текст Типика архиепископа Никодима (360 стр.). Детаљно се упознавши са структуром најстаријег Јерусалимског типика код Срба, идентификовао је сва празновања која се у њему представљају, дајући именик светих и празника у форми речника-индекса, у преводу на савремени језик, уз задржавање одлика оригинала (због претежно ономастичког карактера грађе). Посебно су истакнута имена српских светитеља која су накнадно додавана на маргинама рукописа.

Служабник из времена Српског царства. Надредни знаци у рукопису Народне библиотеке Србије Рс 694 [31]

У рукописној збирци Народне библиотеке Србије чува се оштећени и фрагментарно очувани Служабник (Рс 694) који аутор на основу текстолошких маркера смешта у период Српског царства (1345–1371), чиме се, уз палеографску анализу Љ. Штављанин-Ђорђевић, прецизније омеђава време његовог настанка (до средине XIV века). Рукопис је привукао пажњу због развијене употребе надредних знакова и пре времена уобличења ресавског правописа. Анализа је показала да је писар имао изврсно образовање и слух, будући да је врло прецизно бележио акценте према сопственом језичком осећању. У фрагменту су идентификовани различити надредни знаци, од којих је најважније откриће „кремастија” из екфонетске акцентуације. Овим радом враћа се занимање наше науке за питање надредних знакова.

Удвајање н у једнога писара Ковинскога типика с освртом на савремено стање [32]

У рукописној збирци Архива САНУ чува се Ковински типик (бр. 293), из друге четвртине XIV века (до 1346). Анализа супрасегментних својстава бележених у овом рукопису показала је изузетан начин представљања удвојеног *н* у секцији која припада другом, мање присутном писару. (Удвојено *н* се, иначе, обично пише с пајерком, ређе с јером или без вокалског знака). Писар свесно уводи у испитивану графичку секвенцу кремасти, знак изговорне изразитости слога, најчешће у виду његове дужине. Закључак је да је након редукције полугласника и привремене предаје његове вокалности првом сонанту у геминираној групи (*-nьn- > -n̥n-*), једно време у систему (макар код овога писара) постојало продужено *н*, у језичкој свести доживљавано као дуго н (*-n̄-*). То није морало важити у целини српског језичког простора, будући да је ова нестабилна гемината могла бити различито уклањана (нпр. према А. Ломи *гостионица < гостиньница, Зворник < Звоньник*).

Надредни знаци као средство за разликовање писарâ у српскословенским споменицима (на примеру Ковинскога типика) [33]

Приликом израде описа средњовековних споменика главно средство у разлучивању писарских руку и припадајућих секција јесте традиционална палеографска анализа, која је у случају проучавања словенских рукописа знатно напредовала од научних почетака у XIX веку до данас. Познавање писарских руку од значаја је за тачност лингвистичких и других истраживања. Аутор предлаже нову методологију у раздвајању писарских руку: упоредну анализу надредних знакова у функцији њиховог обележавања изговора (инвентар, дистрибуција, функција). Методологија је тестирана у детаљној анализи надредних знакова у Ковинском типику, рукопису иза Архива САНУ (бр. 294), насталом у XIV веку (до 1346). Остварени резултати могу се користити и у даљој атрибуцији (приписивању других писарских партија или читавих споменика овде идентификованим писарима).

О једној замени јера са аз у Вуканову јеванђељу [34]

У српскословенским текстовима је писање јерова добро уређено, више него у другим црквенословенским редакцијама, док вокализација полугласника, захваљујући етимолошком правопису, позадуго остаје изван фонолошког система српскословенског језика. Истакнути аутори, познати по непосредном проучавању средњовековних споменика (пре свих Ђ. Трифуновић и Б. Јовановић-Стипчевић), међутим, скретали су пажњу на повремене ране вокализације (огрешења о правописну норму), којима се релативизује поглед наше науке на ову појаву. До сада је најстарија потврда регистрована у Симеоновом запису на крају Вукановог јеванђеља (1202), о чему пише Ђ. Трифуновић (ако изузмемо погрешно читање О. Недељковић ктиторског натписа кнеза Мирослава у Бијелом Пољу, на шта упозорава В. Савић). Та потврда се данас не може документовати будући да је рукопис баш на месту издвојеног примера оштећен дејством хемикалија које су користили ранији истраживачи. Стога је пример В. Савића из Христове генеалогије на позицији секундарног полугласника између страних гемината данас најстарија позната потврда посматране појаве (1196–1202). В. Савић своје налазе поткрепљује паралелом са стањем у млађем, Никољском јеванђељу, али наводи и друге примере из XIII века, до којих се дошло током рада на Српскословенском речнику јеванђеља.

Грчке речи у Типику архиепископа Никодима из 1318–1319. године [35]

Типик архиепископа Никодима представља превод непознатог грчког типика из породице неосаватиских (јерусалимских) типика. Отуда, као и многи други словенски преводи с грчког, у своме лексичком инвентару поседује и разноврсну позајмљену грчку лексику. У раду се анализирају апелативи, а по страни се оставља ономастичка грађа која је нарочито бројна у месецословном делу Типика. Аутор детаљно издваја, тумачи и егземплификује богату грчку лексику, припремајући ову грађу за будући српскословенски речник. Лексика је разврстана по тематским целинама: називи за лица и персонификоване појаве, просторни називи, богослужбени називи (молитве, појање, чтеније, књиге, богослужбене радње, богослужбени предмети, богослужбене одежде, материјали, богослужење, хеортолошки појмови), називи месеци и ономастичко-апелативна назвања („на ивици ономастике” – очврсли апелативни атрибути уз неке светитеље). Посебно су обрађени синонимија и творбени хибриди, а затим и распоред грецизама на нивоу извора, као и њихова укупна фреквентност.

О називима просторија које посећује литија на Дан изношења Часнога крста (према српскословенским богослужбеним типицима XIV века) [36]

У раду се разматра серија средњовековних назива просторија (читаве зграде или велике просторије) које се помињу у српским рукописима Јерусалимскога типика у вези са литијом, приликом изношења Часнога крста (1. августа). Литија за освећење ваздуха и земље креће се унутар манастира и посећује стамбене и економске објекте (манастирско домаћинство). У свим изворима она почиње од игуменарије, а завршава се монашким ћелијама. Аутор узима у обзир стање из два текста у руској редакцији, Типика патријарха Алексија Студита и Повести о чудотворним иконама из манастира Хиландара, дајући неопходан оквир за своје истраживање. Стање у српски рукописима (Никодимов типик, Романов типик, богослужбени типик из Хиландара, бр. 165 и богослужбени типик из Пећи, бр. 103), затим, пажљиво упоређује с одговарајућим текстуалним аналогијама у грчким типицима (Синај, бр. 1097, Синодална збирка у Москви, бр. 381, штампани типик из Венеције, 1545. г.), до којих долази анализом већег броја грчких типика, чији је највећи број објављен у антологијском Опису литургијских рукописа чуваних у библиотекама Православног истока (А. А. Дмитријевски). Проучавањем се издваја и посебно анализира једанаест различитих назива, од којих су

неки синонимни (igoumenJw (igoumeni]), trapeza, hlyb'nica, soknica, /it'nica, slou/'nica, kElarq, vin'nica, Casov'nica, inohJw, keli]).

Српскословенска Књига о Рути према рукопису Пчињске Библије [37]

Проучавање старог српског и ширег словенског писаног наслеђа показује да је сачуван веома мали број рукописа у којима се налази Осмокњижје (Стари завет). В. Савић улази у траг само четирма јужнословенским књигама овога састава, од којих су све српске редакције. Међу доступним преписима издваја се рукопис Пчињске Библије из XVI века (ЦИАИ, бр. 351) као носећи за издање српскословенског текста, који до сада није самостално издаван. В. Савић је за потребе овога истраживања радио у рукописним збиркама у Загребу (АХАЗУ) и Софији (ЦИАИ). У раду се доноси и издање текста Књиге о Рути, а затим се спроводи детаљна текстолошка анализа, којом се јасно оцртавају односи међу српским преписима, и утврђује будући носећи текст за критичко издање ове књиге (Севастјановљев препис из РГБ у Москви, фонд 270, бр. 1 (1431)).

Записи дијака Андреје из времена »господина Србљем деспота Стефана« и патријарха Никона [38]

У овоме прилогу анализира се последњи лист познатог Панагирика за септембар, октобар и новембар из 1425. године, који је у време Балканских ратова или Првог светског рата однет с подручја Скопске митрополије (можда из Врања) у Бугарску (ЦИАИ, бр. 182). Рукопис је због свога значајног садржаја у више наврата присвајан од стране бугарских проучавалаца, а нашао се чак и у Сводном каталогу бугарских рукописа од XI до XVII века који се чувају у Бугарској (1982, бр. 127). В. Савић даје археографски опис целине и издвојеног листа, да би се, затим, усредсредио на четири важна записа који се на њему налазе. Записи се доносе рашчитани, уз анализу њиховог садржаја. У првоме се саопштава да је „ова божанствена књига, звана Панагирик" настала у време деспота Стефана Лазаревића и патријарха Никона, што је од изузетног значаја за историју књиге, али и њеног места у историји српске књижевности. Трећи запис је криптограм, па се овом приликом дешифрује и његов садржај, из кога се види и име писара и његов властити језички израз, који је по својој природи западнојужнословенски (српски), а не источнојужнословенски (бугарски). У прилогу се доносе и документарни снимци обрађеног листа са записима, који је услед оштећења одвојен од књижне целине.

Два значајна записа о штампару Макарију [39]

У науци је до нашега времена остало спорно да ли су штампар Макарије из Цетињске штампарије (1493–1496) и игуман манастира Хиландара (око 1525) иста личност. В. Савић открива два важна записа у псалтирима с тумачењима руске редакције из збирке манастира Хиландара, насталим средином XVI века (бр. 116 и 117). Записи се у оба рукописа исписују дуж доњих маргина на више страна заредом, па их В. Савић у своме издању интегрише у две смисаоне целине. За записе се утврђује да су настали више од столећа након преписивања књига на којима су забележени са заједничке, старије матице. Из њиховог садржаја је јасно да се архимандрит манастира Хиландара (такође „јеромонах Макарије") бавио штампарством, чиме се отклања свака сумња да су он и цетињски јеромонах Макарије – иста личност.

Запис Стефана Црнојевића на Светостефанској хрисовуљи краља Милутина [40]

Кратак запис Стефана Црнојевића из 1496. године важан је извор за сагледавање судбине Светостефанске хрисовуље. У њему се налази и известан број података занимљив за месну историју српског књижевног језика и за историју зетско-сјеничког

дијалекта. Запис представља доста веран транскрипт унутрашњег (из)говора његовог састављача. У Стефановом идиолекту прелама се његова перцепција српскословенског као живог писаног израза у Црној Гори тога времена с његовим дијалекатски снажно обојеним матерњим говором. У тексту су најуочљивије месна и неоправдана вокализација, заједно с екавизмом „вишег" стила. Као и у језику, и у писму је присутно двојство елемената из напоредних система, брзописа и (полу)устава, такође са занимљивим појединостима. Графички инвентар је упрошћен за потребе тадашње пословно-правне писмености. У тексту се снажно осећа Стефанова окренутост ка српскословенској, вишој култури, која је, као што се може видети, ипак у опадању. Пре свега сâм његов чин освежавања избледелих слова у Хрисовуљи, који је изискивао знатно времена у туђини, на султановом двору, показује његову приврженост културним добрима која су остала иза његових претходника. Запис има структуру карактеристичну за повеље, што је захтевало и крађу дипломатичку анализу. На неколико места у тексту јављају се понављања, више својствена усменом него писаном изражавању.

Богослужбена лексика у српским типицима од XII до XIV века [41]

У уводном поглављу докторске дисертације В. Савић представља најпре кратку историју хришћанског богослужења, посебно византијског обреда као синтезе цариградске и палестинске праксе. Следи приказ типика као богослужбене књиге: настанак, структура и врсте, Студитски и Јерусалимски типик, Маркове главе, основне разлике између два наведена устава, Евергетидски типик, општи и посебни светогорски типици, судбина типика у познијем периоду. Посебна пажња посвећена је проучавању и издавању типика, од друге половине XIX века до данас. У сегменту који се бави српским типицима објашњава се делатност светога Саве у вези с монашким установама за које је саставио типик (Хиландар, Карејска ћелија, Студеница), те његове везе са Евергетидским манастиром. Три Савина типика, Карејски, Хиландарски и Студенички, као и Устав за читање Псалтира, детаљно су представљени: њихова структура, сви преписи (не само српскословенски) и сва постојећа издања. Затим су изнети и драгоцени подаци о проучавању ових докумената, тј. литература о њиховом језику, писму и правопису. Након овога следи сегмент о јерусалимском типику (XIV век) код Срба, посебно о Типику архиепископа Никодима и Романовом типику, уз анализу места српских јерусалимских типика међу словенскима у целини. Филолошки исцрпан, овај део докторске дисертације драгоцен је сводни допринос познавању српскословенских типика XII–XIV века. У следећем сегменту тезе, у којем представља методолошке оквире истраживања, В. Савић се најпре, у циљу прецизног дефинисања предмета и обима свог истраживања, подробно бави самим појмом 'богослужбена лексика'. Образлажући да 'богослужбени' има далеко шире значење од онога које му се данас у речницима по правилу приписује ('који се употребљава при богослужењу'), наглашава да овај појам, схваћен интегративно, обухвата богослужбену лексику у ширем смислу ('који се тиче служења Богу', тј. свих човекових активности усмерених ка Богу) и у ужем смислу (литургијска делатност). Након тога, прецизно су дефинисани и остали, у методолошком погледу релевантни елементи дисертације: предмет истраживања, приступ у анализи (филолошко-лингвистички) и задати циљ: да крајњи резултат буде речнички представљен. У поглављима посвећеним трима типицима, Карејском, Хиландарском и Студеничком, доследно се примењује наведени приступ. Укупни српскословенски текст се детаљно анализира и смисаоно рашчлањава, у дијалогу са досадашњим његовим тумачењима. Словенски текст се пореди са грчким, што доприноси не само подробном увиду у структурни и текстолошки однос грчког и словенског текста, већ и осветљавању свих семантичких нијанси словенских корелата грчких лексема, у циљу њихове ваљане значењске интерпретације – што је за ово

истраживање од примарног значаја. Овако детаљно поређење грчког и словенског текста, у недостатку изворне језичке компетенције, на најбољи начин открива и сложене односе синонимије и антонимије српскословенских речи. В. Савић релевантни српскословенски речнички фонд посматра у светлу старословенске лексике (потврде и значење), али и у односу према другим српскословенским споменицима, и преводног и оригиналног карактера (житија, хрисовуље и др.). На овај начин, анализом сваке лексеме у језичком контексту у којем се реализује, али и у контексту старословенског наслеђа и укупне српскословенске писмености, он доноси и нова тумачења појединих сегмената анализираних српскословенских типика, чиме се коригују одређени делови постојећих превода на савремени српски језик. Последњи текст који је анализиран, уз детаљно сравњивање постојећих преписа, јесте Устава за држање псалтира. Ваља истаћи да је анализа три Савина типика и Устава споведена темељено, детаљно и зналачки, у најбољој филолошкој традицији истраживања црквенословенских текстова.
У Речнику богослужбене лексике обрађена је укупна богослужбена лексика у анализираним текстовима. Обрада се заснива, на првом месту, на Хиландарском и Студеничком типику, у поређењу са грчким Евергетидским типиком, док се грађа из осталих докумената доноси у посебно обележеним одредницама и пододредницама. У заглављима су одреднице дате нормализованим рашким правописом, и уз сваку се наводи граматичка категорија и грчки корелат(и) (евентуално уз указивање на њихово хебрејско порекло). Наведена су сва потврђена значења, илустрована примерима из текстова, а у њих је укључена и општа лексика да се не би нарушила целовита представа о обухваћеном лексичком систему. Овај речник, настао на темељу претходне обухватне филолошке анализе типика, у сваком погледу је узоран и може послужити за углед када су у питању слична истраживања. У њему се доноси обиље података, вредних не само када су у питању истраживани српскословенски типици, већ и српскословенска и црквенословенска писменост у целини. Посебан значај речника је у томе што су њиме обрађени споменици из ране епохе српскословенске писмености, у којој се лексички систем књижевног језика, на основама старословенског наслеђа, обликовао, богатио, терминолошки градио и профилисао.

Лексичке особине Типика архиепископа Никодима из 1318–1319. године [42]

У раду се представља лексика средишњег дела Типика архиепископа Никодима – Јерусалимски типик св. Саве Освећеног (11а–170а). Архиепископ Никодим превео је с грчког језика на српскословенски језик Јерусалимски типик цариградског типа, можда до краја 1317. године. Препис с аутографа завршен је 1318–1319. године. Овај знаменити препис страдао је приликом немачког априлског бомбардовања Народне библиотеке у Београду (1941). Заслугом Лазара Мирковића сачуване су његове фотографије и рашчитавање рукописа, што је објављено у Београду 2004–2007. године, уз активно учешће В. Савића. Тај материјал био је подлога за истраживање. У раду је обрађена народна лексика уопште, у ужем и ширем смислу речи. Она се може пратити кроз неколико слојева: као обична народна, старословенска, црквенословенска и српскословенска. Резултати су сагледани у светлости других познатих целовито обрађених извора, па је закључено да Никодимов типик спада међу лексички богатије изворе (процењено је да се у целој књизи реализује око 50000 речи, отприлике колико и у Маријином јеванђељу). За ову прилику огледно је развијен посебан лексикографски модел. У средишту пажње нашло се издвајање лексема, разврставање по одређеним слојевима, формална лексикографска обрада и пропратни филолошки коментари. Само старословенска народна лексика обрађена је по упрошћеној лексикографској процедури, пошто је она најшире позната у науци. За осталу лексику је огледно развијен модел чланка о речима (различит од традиционалног речничког чланка), на бази ранијег ауторовог искуства стиченог у раду на Српскословенском речнику

јеванђеља. Засебно су осветљени грецизми и калкови. Посебна пажња посвећена је питању нормализације одредница због специфичних огрешења о правописну норму писара (који је у другој прилици идентификован с писаром Рашке крмчије).

5.2. Енциклопедијске одреднице

Азбука, Писмо, Ћирилица [27]

За интердисциплинарни *Појмовник српске културе* на интернету В. Савић је израдио неколико енциклопедијских одредница. Прва одредница је „Азбука". Аутор пише о обе старословенске азбуке, бројној вредности слова, азбучном реду и др. Посебну пажњу посвећује „абецедарима", од којих је за српску културну историју најважнији Минхенски абецедар, писан у XII веку на последњем листу једног старијег латинског кодекса. Друга одредница, „Писмо", осим што објашњава овај појам, приказује и семантичку дисперзију именице ПИСМО (истор. pismA). Кључни подаци о почецима словенске писмености саопштени су у расправи *О писменима* (тј. о словима) Црнорисца храбра (IX–X век). Трећа одредница, „Ћирилица", даје основне податке о овом словенском и српском писму.

5.3. Уређивачки и приређивачки рад

Виктор Савић је учествовао и у уређивању / приређивању неколико важних публикација:

Степанъ Михайловичъ Кульбакинъ, Славянская палеографія, Институт за српски језик САНУ, Београд 2008 [12];

Стандардизација старословенског ћириличког писма и његова регистрација у Уникоду, Научни скупови САНУ, књига CXXV, Одељење језика и књижевности, књига 20, Београд 2009 [14];

Љубомир Стојановић о Мирослављевом јеванђељу, приредио Н. Родић, ЛИО, Горњи Милановац, 2004, 206 стр. (Ђорђе Трифуновић и Виктор Савић, О овоме издању, стр. 205–206) [29];

Иловички препис Номоканона или Законоправила светога Саве (1262–2012). Спомен-свеска, приредио Ђорђе Трифуновић, Посебна издања, књига 3, Никшић: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2013 [30].

5.4. Научна критика

Виктор Савић је написао и два приказа књига из уже научне области којом се бави (палеославистика и историја српског језика):

Нова историја српскога књижевног језика. Александар Милановић, Кратка историја српског књижевног језика, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 2004, 142 стр. [20];

Řecko-staroslověnský index. Idex verborum graeco-palaeoslovenicus, tom. I, fasc. 1–4, Praha: Akademie věd České Republiky, Slovanský ústav AV ČR, 2008–2010, 264 стр. [21].

6. Завршне напомене

Богат и разноврстан научноистраживачки рад др Виктора Савића недвосмислено сведочи о томе да је реч о зрелом и профилисаном филологу и врсном зналцу области којима се бави. У његовим научним прилозима, рађеним у најбољем духу филолошке и лингвистичке традиције, осветљене су многе релевантне историјскојезичке и палеославистичке теме, а многостраним истраживањима српског рукописног наслеђа

дао је важан допринос не само српској филологији и лингвистици већ и историји књиге, као и проучавању словенског средњовековља у целини. Посебно истичемо његов рад на пољу историјске лексикологије и лексикографије, чији су главни резултати *Огледна свеска Српскословенског речника јеванђеља*, његова магистарска и, понајвише, докторска теза, којима се афирмисао као озбиљан и темељан палеослависта, лексиколог и лексикограф.

З А К Љ У Ч А К

Својим укупним научноистраживачким доприносом и ангажовањем др Виктор Савић у потпуности, и квантативно (вишеструко) и квалитативно, испуњава услове за избор у звање доцента за Историју српског језика.

Имајући у виду претходно изнесене оцене, Комисија свесрдно препоручује др Виктора Савића, научног сарадника Института за српски језик САНУ, за избор у звање д о ц е н т а у области Српски језик, предмет Историја српског језика.

Београд – Нови Сад, 6.октобар 2014. године

К о м и с и ј а :

_____

др Божо Ћорић, редовни професор

_____

др Јасмина Грковић-Мејџор, редовни професор

_____

др Александар Милановић, ванредни професор